

Гладун Т. С.
Рівненський державний гуманітарний університет

СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ ДИДАКТИЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ЕКОЛОГІВ

У статті розглядаються питання щодо створення системи дидактичних умов розвитку продуктивного мислення майбутніх екологів. Представлена система дидактичних умов.

***Ключові слова:** продуктивне мислення, дидактичні умови, система дидактичних умов, підготовка екологів.*

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки і практики зростає актуальність проблеми розвитку творчої пізнавальної діяльності майбутніх екологів з різними здібностями у рамках єдиного навчального процесу. З розв'язанням цієї проблеми пов'язана розробка методологічних основ розвитку продуктивного мислення як основна складова творчої діяльності студентів – майбутніх екологів.

Надійним методологічним орієнтиром у розвитку продуктивного мислення майбутніх екологів у процесі навчання виступає системний підхід. Він більшою мірою дає змогу виявити закономірні зв'язки і відносини продуктивного мислення з компонентами цілісного процесу навчання.

На основі стратегічної мети сучасної освіти, що полягає в розвитку творчого потенціалу особистості і продуктивного мислення як основи для його реалізації, можливе створення ефективної системи дидактичних умов удосконалення навчання студентів у вищих навчальних закладах екологічного напрямку. Вони повинні охоплювати дії, спрямовані як на розвиток продуктивного мислення студентів, такі на вдосконалення самого педагогічного процесу.

Під дидактичними умовами слід розуміти обставини процесу навчання, які є результатом організаційних форм навчання для досягнення певної дидактичної мети, результатом відбору, конструювання і застосування елементів змісту і методів.

Процес навчання як система має структуру, яка складається з двох компонентів – підсистеми викладання і підсистеми навчання, які знаходяться у взаємозв'язку. В. П. Беспалько, трактуючи поняття “система”, зазначає, що “...під педагогічною системою ми розуміємо певну сукупність взаємопов'язаних засобів, методів і процесів, необхідних для створення організованого, цілеспрямованого і навмисного педагогічного впливу на формування особистості із заданими якостями” [2]. Будемо вважати, що таке визначення відповідає успішному компонуванню елементів, що входять у систему організації продуктивної розумової діяльності майбутніх екологів у процесі навчання.

З погляду цілісної характеристики побудови навчання, спрямованого на

розумовий розвиток, важливу думку висловив І. Я. Лернер у плані побудови в рамках навчального процесу структур творчої діяльності. Становить інтерес зіставлення структур творчої діяльності з етапами навчання і розгляд їх з погляду логіки навчального процесу. З процесуального погляду І. Я. Лернер дає таке визначення: “Процес навчання можна визначити як зміну етапів навчання, що відбувається за об’єктивними законами, в ході якої змінюються діяльність вчителя і учнів, а також властивості учнів у результаті їх діяльності” [5, с. 9].

Таким чином, у навчанні можна виділити два основні об’єкти: об’єкт, що вивчається (пізнаваний), і процес мислення того, хто вивчає. Тому, розглядаючи як перший об’єкт реальний педагогічний процес, а як другий – продуктивне мислення майбутніх екологів, можна говорити про рівні організації пізнавальної діяльності студентів: на *першому рівні* відбувається безпосереднє отримання знань про об’єктивну реальність; на *другому* – взаємодія об’єктів з використанням засобів навчання; *третій рівень* – це рівень взаємодії суб’єктів – осіб, які є носіями знань про об’єктивну реальність, тобто викладачів і студентів.

Отже, можна зробити висновок про те, що й система дидактичних умов повинна, відповідно, містити три рівні: перший рівень – *рівень пізнавального процесу*; другий рівень – *рівень методичної системи*; третій рівень – *рівень взаємодії учасників навчального процесу* (викладачі і студенти).

Реалізація такого роду структури дидактичних умов розвитку продуктивного мислення майбутніх екологів у процесі навчання можлива за умови цілісного системного підходу. Характерними ознаками структури є стійкі і істотні взаємозв’язки елементів системи. Система дидактичних умов складається з взаємозв’язаних і взаємообумовлених засобів і методів, що дозволяє при її розробці застосовувати системно-структурний аналіз.

Продуктивне мислення – єдиний цілісний процес, не розділений механічно на окремі явища, опосередковується в навчально-пізнавальній діяльності студентів. Пізнавальна діяльність є суттю процесу навчання. Тому цілком правомірно зробити висновок про те, що змістовна сторона способів розумової діяльності визначається метою пізнавальної діяльності тих, хто навчається.

Отримання різних видів знання з екології вимагає застосування різних прийомів і способів мислення студентів. Більш того, залежно від того, куди спрямоване їх пізнання: на усвідомлення результату або процесу діяльності, – формуються різні прийоми і способи розумової діяльності студентів.

Зміст визначає рівень мислення студентів, який впливає на процес здійснення їх розумової діяльності. Звідси витікає, що дидактичною умовою організації продуктивної розумової діяльності майбутніх екологів, яка в психології розглядається як сформована пізнавальна діяльність, є облік

первинної і визначаючої ролі змісту навчальної дисципліни – екології.

В процесі організації пізнавальної діяльності майбутніх екологів важливо, щоб викладач не тільки бачив й оцінював зміст, на якому ця діяльність здійснюється, але й передбачив усвідомлення студентами об'єктів діяльності – компонентів (цілісних складових) конкретного змісту як елементів діяльності всіх видів понять. Це перша і необхідна умова усвідомлення майбутніми екологами власної пізнавальної діяльності.

Наступним кроком у методології обґрунтування розробки системи дидактичних умов розвитку продуктивного мислення є розгляд цілісної моделі навчального процесу, взаємозв'язку і взаємообумовленості всіх його компонентів. *У класичній структурі компоненти педагогічного процесу розташовані в лінійному порядку: мета навчання, принципи навчання, зміст навчання, методи навчання, засоби навчання, форми навчання* [1].

З метою повнішого обліку особливостей розумової діяльності майбутніх екологів доцільно виділити як самостійний компонент методи навчання і методи викладання.

Основною провідною метою методу продуктивної розумової діяльності є розв'язання проблеми або пізнавального завдання, яке в змістовному плані орієнтоване на конкретні методичні прийоми. Зміна цілей навчання повинна передбачати розвиток продуктивного мислення студентів.

У процесі знаходження методу виявляється характер змісту, на якому визначатиметься розв'язання проблеми. Зміст знань і метод їх засвоєння формують у майбутніх екологів відповідний тип мислення. Таким чином, зміст повинен змінюватися у напрямі підвищення рівня науковості викладу, зближення навчального матеріалу зі змістом наукового знання.

Виходячи із загальної мети реалізації способу навчально-пізнавальної діяльності, впливає мета опису зв'язку між об'єктом і отриманим знанням. Змістом у даному випадку буде об'єкт і отримане знання про нього. Методом навчання може бути моделювання, конструювання визначення. Зміна методів навчання повинна бути орієнтована на оволодіння майбутніми екологами методами і законами наукового пізнання.

Зміна засобів навчання повинна відбуватися у напрямі підвищення рівня абстракції використовуваних моделей. Форми навчання повинні бути орієнтовані на підвищення рівня проблемної, зближення форм навчальної діяльності з формами наукового пізнання.

Зміна методів викладання повинна відбуватися у напрямі зменшення опосередкованої діяльності майбутніх екологів, збільшення частки самостійності в їх розумовій діяльності.

Важливо підкреслити, що в організації продуктивної розумової діяльності студентів провідна роль належить методу пізнання, який є і засобом засвоєння знань і засобом розвитку продуктивного мислення

студентів. Звідси витікає головне завдання розумового виховання майбутніх екологів – вироблення методу наукового пізнання, який у структурі процесу навчання, направлено на розвиток продуктивного мислення майбутніх екологів, займає центральне положення.

Використовуваний для отримання конкретних знань метод повинен бути включений в якість складової нових знань і повинен бути засвоєний майбутніми екологами. Іншими словами, до складу способу пізнавальної діяльності, орієнтованого на продуктивну розумову діяльність студентів, повинен входити елемент усвідомлення отриманого знання і методу його отримання. Усвідомлення знань здійснюється в процесі рефлексії. Критична оцінка є невід'ємною складовою частиною продуктивного мислення майбутніх екологів.

Таким чином, разом з методологією важливою особливістю організації продуктивної розумової діяльності майбутніх екологів є рефлексивність. Саме методологія і рефлексивність обумовлюють системність і динамічність продуктивної розумової діяльності студентів у процесі багатократного підключення результатів мислення до його процесу, співвідношенням цих результатів між собою на етапах, що послідовно ускладнюються.

Виявлення й аналіз взаємозв'язку і взаємообумовленості компонентів цілісного педагогічного процесу дозволяє науково обґрунтувати розробку управління пізнавальною діяльністю майбутніх екологів, що включає в себе дії, направлені як на розвиток продуктивного мислення студентів, так і на вдосконалення всього процесу навчання. Ефективність функціонування педагогічної системи значною мірою залежить від взаємодії викладача і студентів, їх взаємного співрозвитку. Викладач своєю діяльністю приводить студента до самореалізації, спонукаючи його розвивати в собі свої власні задатки до творчого мислення. У свою чергу, викладач самореалізується і вдосконалюється професійно в процесі педагогічної діяльності [3].

Розвиток продуктивного мислення майбутніх екологів у процесі навчання може ефективно здійснюватися за наявності певної системи дидактичних умов, а саме:

1. Своєчасна діагностика інтелектуальних і творчих здібностей майбутніх екологів.

2. Зміст освіти, що адекватно відображає систему знань про світ, природу і сутність особистості, повноту і системність видів діяльності, необхідних для розвитку її здібностей.

3. Орієнтація пізнавальної діяльності студентів у напрямі оволодіння методами і законами наукового пізнання.

4. Спільна творча діяльність викладача і студентів, що реалізовується в активних формах навчання: діалог, полілог, дискусія.

5. Застосування викладачем власних розумових прийомів, що

враховують індивідуальні особові якості і стиль розумової діяльності студентів.

6. Психологічне забезпечення педагогічного процесу.

7. Спонукально-інтенсифікуюча діяльність викладача.

У системі дидактичних умов розвитку продуктивного мислення майбутніх екологів провідне місце займає спонукально-інтенсифікуюча діяльність викладача, від якої в цілому залежить ефективність функціонування цілісної педагогічної системи. Чим вищий професіоналізм викладача, його психологічна компетентність, тим вищі результати педагогічної дії на розвиток продуктивного мислення майбутніх екологів.

Реалізація в педагогічній практиці перерахованих дидактичних умов розвитку продуктивного мислення майбутніх екологів дозволяє, з одного боку, успішніше розв'язувати проблему інтелектуального розвитку студентів, з іншого боку, – сприяти раціоналізації процесу навчання, взаємореалізації і співрозвитку викладачів і студентів; визначає загальнодидактичні шляхи вдосконалення навчання в сучасній вищій школі.

Використана література:

1. *Бабанский Ю. К.* Избранные педагогические труды / Ю. К. Бабанский. – М. : Педагогика, 1989. – 560 с.
2. *Беспалько В. П.* Интенсификация процесса обучения / В. П. Беспалько. – М. : Знание, 1987. – 78 с.
3. *Глебова М. В.* Психологический аспект профессиональной деятельности учителя в контексте задач интеллектуального воспитания школьников / М. В. Глебова // Управление профессиональным развитием педагога: материалы Международной научно-практической конференции, г. Кемерово, 21 декабря 2010 года : в 2 ч. – Ч. 1. – Кемерово : Изд-во КРИПК и ПРО, 2010. – С. 282-288.
4. *Глебова М. В.* Система дидактических условий развития продуктивного мышления учащихся [Текст] / М. В. Глебова // Молодой ученый. – 2011. – № 11. – Т. 2. – С. 158-160.
5. *Лернер И. Я.* Процесс обучения и его закономерности / И. Я. Лернер. – М. : Педагогика, 1980. – 106 с.

ГЛАДУН Т. С. *Создание системы дидактических условий развития производительного мышления будущих экологов.*

В статье рассматриваются вопросы относительно создания системы дидактических условий развития производительного мышления будущих экологов. Представлена система дидактических условий.

Ключевые слова: *производительное мышление, дидактические условия, система дидактических условий, подготовка экологов.*

GLADUN T. S. *Creation of the system of didactic conditions for development of productive thought of future environmentalists.*

In the article aspects of creation of the system of didactic conditions for development of future environmentalists' productive thought are revealed. The system of didactic conditions is presented.

Keywords: *productive thought, didactic conditions, system of didactic conditions, preparation of environmentalists.*